

Sántha Attila

A TRANSZKÖZÉP IRODALOM

Mottó: akár Kelemen Hunor híres sora is lehetne: "reszkessetek!", ami így igaz, ha valaki fél azoktól, akiknek nem kunszt a nihil, és hisznek az irodalomban.

A./ 1989. december 22-én meghal Beckett, az európai kultúra szemetesembere, a modernizmus szimbóluma, és ezzel "vége van valamilyen, mindegy, milyen érdekes vagy érdektelen, de nagyon valamilyen, csak tudnánk, miféle előadásnak, amely a modernség kétezer éves kifejlődését és végkifejletét jelentette, s amely 1914-gyel, 1945-tel, 1989-cel összeomlott." (Balassa Péter). Egyetlen "nem" szóra összeomlik a modernitás kétezer éves felépítménye, és ezen belül, mint az európai (nyugati) kultúra jellegzetes termékei, a modernizmus és a posztmodernizmus is megszűnik. NEM, és e tagadás azt jelenti, hogy az egyén többé már nem a pusztuláson hüppögve síró magyar tarka, sem az értékrelativizmus pocsolójában kiabrándult, de vidáman éldegélő jellegtelen valaki. NEM, és ezzel egy csapásra új helyzet áll elő, mely egy világkezdet lehetőségét ígéri.

Az irodalomban ennek a "nem"-nek a neve, minthogy éle az éppén uralkodó szemlélet ellen irányul: antiposztmodern. Ám ez nem jelent visszatérést a modernhez, mint ahogy ezt a kizárólag antinómiákban gondolkodók feltételezik. Az antiposztmodern egyaránt modern- és posztmodern-ellenes, a posztmodernséget a modernitás záróakkordjaként értelmezi. A NEM szaltszabadságot nyújtó lázadása jelen esetben egyaránt irányul a modernitásnak az egymásba játszó mindkét véglete, a modern és a posztmodern ellen. Az irodalmi antiposztmodern egységben veti el a Nagy Történet, illetve a Nagy Történet Hiányának mítoszát, az Isten felé törtetés végletesen racionális, már az irracionális is tudatosan felhasználó, és az istennélküliség távlatokat nélkülöző, önmagába visszaforduló művészetét. Voltaképp az emberi lényeg európai leszűkülése ellen lázad, mely a modernitás kétezer éve után szerinte szükségszerűen torkollott a modernizmus és a posztmodernizmus szörnyképződményeibe. Lázad, nem fogadja el, hogy tovább folytassa az árnyékbokszólag egy leszűkített világértelmezés alapjáról.

B./ E NEM-et kimondva megtörténik az elszakadás, mely lehetőséget nyújt a felülemelkedésre, a távlati rálátásra. Így születik meg, vagy inkább visszatér a létezésbe a transzközép irodalom. A transzközép irodalom nem új irodalmi irányzat (hisz maga az "irodalmi irányzat" fogalma is kitörölhetetlenül kötődik a modernizmushoz, hanem az ember, a világ és a létezés egy másfajta, teljesebb megközelítésén alapuló világszemlélet talaján álló művészet. A transzközép nem valami újnak a megnevezése, hanem egy máris létezőnek az emberi dimenzióba való belépése, és tudatosulása azáltal, hogy nevet adunk neki. Előbb volt (és mindig volt) transzközép irodalom, mint megneveztük, de most szólal meg emberi nyelven.

A kezdeti NEM fölött lebegve a transzközép többé nem tagad, territóriuma voltaképpen a tagadáson túl kezdődik. A transzközép egyszerre állít és tagad, egyszerre nem állít és nem tagad, hanem ott lebeg e fogalmak fölött, és középen áll. Közép, mert nem tud feketében és fehérben gondolkodni, hanem mindkettőben és egyikben sem. Nem tagadja a nyugati fejlődést, mint ahogy nem igenli a keletét sem, ezzel szemben ott áll valahol Kelet és Nyugat, de Észak és Dél között is. Mindegyikben benne van, és mégis, tulajdonképpen egyikben sincs. Am nem válik formátlan amalgámmá, hisz létezik egy rálátási pont, föld- és világcentrum, gömbközpont, melyhez viszonyítani lehet, mely értelmessé teszi számára a világot. A transzközép alapja nem a középszerűség, hanem a transzcendentális közép, mely az értelmesség érzése mellett kiindulópontként az értékelhetőség lehetőségét is nyújtja.

Transzközép, mert nem a végletek egymásellenességéből, hanem azok egymásértlevőségéből táplálkozik. A fogalomban a "közép" nem a nullát takarja, hanem azt, ami a Semmi és Valami egységben, nullán túli transznulla, legfőbb érték.

A transzközép alapja a legmélyebben és legközépen lévő réteg, a tradíció. Ez a tradíció nem tévesztendő össze, mint ahogy arra Monica Spiridon felhívja a figyelmet, "a balladai juhlegeltetéssel, vagy a harsogó nacionalizmussal (melyet naivan állítanak szembe az úgynevezett kozmopolita áramlatokkal)". Ennek a tradíciónak a jellemzői a lényegiség, a mélység és a középiség; tulajdonságok, melyek megvédik attól, hogy egyoldalú legyen. A tradíció egyszerre őrzi magában az egyéni és általános jegyeket, és mégis túl van rajtuk: nacionalista és antinacionalista, individualista és kollektivist, és mégis, egyik sem, hanem valami túli.

Ugyanakkor a transzközép nem feltétlenül misztikus vagy ezoterikus szemléletet jelent, mint ahogy az eddigiekből talán következtetni lehetne. A transzközép egyszerre lehet misztikus és vaskosan földhözragadt, ezoterikus és mindenki számára elérhető, ám minden esetben tart a középpont, a transznulla felé. A transzközép nem tagad. Még a modernizmust és a posztmodernizmust sem tagadja meg, hanem fölötte áll, és mint létező (mint létrejött) szellemi képződményt, ezt is szemléli. A transzközép ugyan atemporális, de nem tagadja meg a kort, amiben él. Úgy atemporális, hogy egyben korszerű, egyaránt szólva a tudóshoz, és a tévékultúrán felnőtt emberhez. A transzközéphez el lehet jutni középről ugorva, de körbemenni is lehet, úgy, mint a "javíthatatlan korhely, aki egyre később és később fekküdt le, míg oda nem ért, hogy most már este fekszik le és reggel kel fel, mint a józan ember. Odáig jutott a forradalmiságban, hogy most már a Rendet tiszteli" (Szerb Antal) Az a tény, hogy a transzközép korhely is tud lenni, nem zárja ki, hogy komoly legyen és a tradíció alapján álljon. A transzközép nem a végleteknek a tagadása, hanem azok egysülye: egyszerre komoly és komolytalan, logikus és illogikus, hisz túl van.

Túl az élet és a halál kérdésein, a létezésben helyezkedik el. Ezért nem fél a haláltól sem (noha nem tagadja a halál tragikumát), és szívesebben beszél a halálon túlról. Mégis, nem a szférák zenéje a transzközép irodalom, hanem a létezés művészete, élet és halál leképezése. A halálról beszél, és benne van az élet, és az életéről beszél és benne van a halál, és mégis túl, a létezésben van, és mégis emberül szól. Egyszerre lehet morbid, parodisztikus, vagy megdöbbenően féltregelemű, és véresen komoly. Tisztában van a létezés paradox (Hamvas), és mégis értelmes voltával, azzal, hogy "a humor ütök forrása a szomorúság" (Twain), azzal, hogy a szomorúság mit sem ér öröm nélkül, és az öröm is értéktelen pusztán önmagában. Vidám létezésben levés ez, mint Nietzsche vidám tudománya, út a végső felszabaduláshoz és felelőtlenséghez, "a nevetéssel szövethezett bölcsességhez" (Nietzsche).

Nem gögös irodalom ez, mely a világ ismeretlen nyelvét próbálja megtanulni, se nem alázatos, hogy az isteni kegyelemtől várja a mindenség kommunikációjába való bekapcsolódást, hanem egyszerűen vidám, mert kinyitotta magát a világ és a létezés számára. Nem megtanulja a világ nyelvét, csupán rájön, a világ is emberi nyelven beszél, mint ahogy anyagul és szellemül is, és nevet az egyszerű megoldáson.

Számára a létezés és a világ úgy van, ahogy van. Akár azt mondhatná, hogy úgy van jól, ahogy van, még ha hinné, hogy a jó jobb, mint a közép, és sokkal jobb, mint a rossz. Egyszerűen a létezésben van, s mivel létéhez nem fér kétség, önbizalma határtalan. Lehet, hogy ütök hisz az irodalomban, és annak lehetőségében, noha a hitnek itt már semmi jelentősége.

Végezetül a transzközép irodalom "nem konzervál semmit", de nem is hoz semmi újat, egyáltalán nem liberális, de nem totalitárius, "nem dolgozik a haladásért", de ellene sem, "nem dugja be a fülét a piac jövőt éneklő szirenci előtt", de nem is részegül meg tőlük. A transzközép középen áll, a végletek egysülyében, és megmarad emberinek.